

SIROČE (JETIM) U ISLAMSKOJ TRADICIJI BOŠNJAKA

Elvir DURANOVIĆ

UDK 28:364.65-058.862
28-4

SAŽETAK: Autor u ovom radu tematizira pitanje odnosa prema siročetu (jetim) u islamskoj tradiciji Bošnjaka. Svoj odnos prema siročetu Bošnjaci su gradili na osnovu Kur'ana i Sunneta. S tim u vezi u prvom dijelu rada autor citira ajete i hadise o poziciji siročeta u islamu. Ključne riječi koje se mogu sumirati iz spomenutih citata, a koje vjerno oslikavaju odnos islama prema siročetu su: humanost, samilost, zaštita i pravednost. U glavnom dijelu rada autor je na primjerima objavljenim u islamskoj periodici u Bosni i Hercegovini ukazao na odnos Bošnjaka prema siročetu, koji, osim u rijetkim slučajevima, ne izlazi iz islamskih okvira. Radi preglednosti primjeri u radu navedeni su hronološkim redom.

Ključne riječi: jetim, siročće, islam, islamska tradicija Bošnjaka, muslimansko sirotište,

Siročće u osnovnim izvorima islama: Kur'anu i Sunnetu

Kur'an i Sunnet Allahovog Poslanika, a.s., siročće promatraju u tri osnovne ravni: siročće kao takvo, siromašno siročće i bogato siročće. Kritikujući nehumani odnos predislamskih Arapa prema siročćetu općenito Allah, dž.š., u suri *El-Fedžr* kaže: "A nije tako, vi pažnju siročćetu ne ukazujete."¹ (Korkut, 1998, 89:17) O nehumanom odnosu predislamskih Arapa prema siročćetu svjedoči Halima, dojlja Muhammeda, a.s., koja pripovijeda: "Došli smo u Meku i, Boga mi, nije među nama bila nijedna žena dojlja kojoj je ponuđen Božji Poslanik na dojenje a da ga ona nije odbila. Kada nam je rečeno da je siročće sve smo ga ostavljale."

(Haifullah, 1977:5) Uzvišeni Allah stoga naređuje: "I Allahu se klanjajte i nikoga Njemu ravnim ne smatrajte! A roditeljima dobročinstvo činite, i rođacima, i siročćadi..." (Korkut, 1998, 4:36.) A u suri *Ed-Duha* zapovijeda: "Zato siročće ne ucivil!" (Korkut, 1998, 93:6) Sufijski komentator Kur'ana, Et-Tusteri kratko tumači ovaj ajet riječima: "Jer si i sam bio siročće i znaš koliko je njemu utjeha bitna." (Et-Tusteri, 2016:278)

S druge strane, onoga ko odbija siročće i nije milostiv prema njemu, Allah u suri *El-Ma'un* naziva nevjernikom: "Znaš li ti onoga koji onaj svijet poriče? Pa to je onaj koji grubo odbija siročće." (Korkut, 1998, 107:1-2) Čuveni bosanskohercegovački alim iz XX stoljeća, rahmetli Husein Đozo, u komentaru ovih ajeta kaže: "Oni koji ne vode računa o jetimima, koji se ne brinu o njihovom odgoju i opskrbi, te koji ne nastoje, da od njih izgrade poštene i korisne članove svoje zajednice,

ne mogu se, prema ovim Božjim riječima, ubrojiti u muslimane uopće. Oni time niječu vjeru i ne priznaju Boga." (Đozo, 1942:209) U skladu s navedenim ajetima Allahov Poslanik, a.s., izrekao je niz hadisa podstičući ashabe na human odnos prema siročćetu. Evo nekih od njih:

Abdullah ibn Abbas, r.a., prenosi da je Vjerovjesnik, a. s., rekao: "Ko sebi uzme siročće da bi o njemu brinuo, Allah će ga, zasigurno, ako ne učini grijeh koji se ne prašta, uvesti u Džennet." (Et-Tirmizi, 2005, 5/162)

Sehl ibn Sad, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, a. s., rekao: "Ja i staratelj jetima bit ćemo zajedno u Džennetu ovako. Ispružio je kažiprst i srednji prst i malo ih razmakao." (El-Buhari, 2008:1138)

Ebu Hurejre, r.a., prenosi da je Muhammed, a. s., rekao: "Želiš li da ti srce bude blago i da ostvariš svoje želje? Budi milostiv prema siročćetu, pomiluj ga po glavi i nabrani onim čime

¹ U radu će biti korišten prijevod Kur'ana autora Besima Korkuta, osim na mjestima gdje to posebno bude naznačeno.

se ti hraniš: srce će ti biti blago i svaka će ti se potreba ispuniti.”² (Ed-Dunja i Et-Taberani, 1989: 350)

Navedeni primjeri iz Kur’ana i hadisa vjerno oslikavaju kakav bi odnos prema siročetu, svejedno, bilo ono bogato ili siromašno trebao biti. No, odnos prema siromašnom siročetu posebno je izražen u izvorima islama.

Uzvišeni Allah o tome kaže: “Nije pobožnost u tome da okrećete lica svoja prema istoku ili zapadu; pobožni su oni koji vjeruju u Allaha, i u onaj svijet, i u meleke, i u knjige, i u vjerovjesnike, i koji od imetka, iako im je drag, daju rođacima, i siročadi...” (Korkut, 1998, 2:177.) “Pitaju te kome će udjeljivati. Reci: Imetak koji udjeljujete, neka pripadne roditeljima i rođacima i siročadi...” (Korkut, 1998, 2:215.)

Podstičući vjernike da razvijaju poseban senzibilitet prema siromašnoj djeci bez roditeljskog staranja Vjerovjesnik, a. s., je rekao: “Najbolja kuća među muslimanima je kuća u kojoj je siročće počašćeno našlo svoje utočište, a najgora kuća među muslimanima je kuća u kojoj je siročće prema kome se loše postupa.” (Ed-Dunja i Et-Taberani, 1989:148-149) Ebu Musa, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, a. s., rekao: “Šejtan se ne približava sofri za kojom je siročće.” (Ed-Dunja i Et-Taberani, 1989:148)

Ebu Umame, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, a.s., rekao: “Ko pomiluje siročće po glavi, ne čineći to osim radi Uzvišenog Allaha, za svaku dlaku preko koje je prošla njegova ruka ima sevap. Ko čini dobroćinstvo prema siročetu koje je kod njega, bilo ono žensko ili muško, ja i on ćemo u Džennetu bit ovako.” Pokazao je kažiprstom i srednjim prstom.” (El-Makdisi, 1987:371-372)

Čini se međutim da je islam još kategoričniji kada je riječ o imovini bogatog siročeta kojoj se muslimani

ne smiju približavati osim s lijepom namjerom da ga unaprijede. U Suri *El-En’am* Allah u 151. ajetu kaže: “Reci: ‘Dođite da vam kažem šta vam Gospodar Vaš propisuje...’, da bi već u sljedećem 152. ajetu naredio: “I da se imetku siročeta ne približavate, osim na najljepši način, sve dok punoljetno ne postane.” (Korkut, 1998, 6:151-152).

Teškom kaznom Kur’an prijeti onome ko bespravno troši imetak siročadi: “Oni koji bez ikakva prava jedu imetke siročadi – doista jedu ono što će ih u vatru dovesti i oni će u ognju gorjeti.” (Korkut, 1998, 4:10)

Mada su ajeti koji govore o odnosu prema imovini siročeta nedvosmisleni bilo je onih koji su prevarom nastojali uzeti dio njihovog imetka, pa su mijenjali svoju slabiju stoku, za bolju stoku iz imetka siročeta, ili su mijenjali novac slabije vrijednosti za onaj veće vrijednosti govoreći i u prvom i u drugom slučaju: “Isto za isto”. (Ibn Kesir, 2002:262) Allah je obznanio njihovo zlodjelo naređujući vjernicima da se čuvaju takvog podmetanja. “I siročadi imanija njihova uručite, brđavo za dobro ne podmećite, i imetke njihove s imecima vašim ne trošite, to bi, zaista, bio vrlo veliki grijeh.” (Korkut, 1998, 4:2.)

Imajući navedeno u vidu, posve je jasno zašto je Vjerovjesnik, a.s., bespravno trošenje imetka siročeta svrstao među sedam smrtnih grijeha. Ebu Hurejre, r.a., prenosi da je s tim u vezi Poslanik, a.s., rekao: “Klonite se sedam upropaštavajućih stvari (smrtnih grijeha). Upitaše: “Koje su to Božiji Poslaniče?” Odgovorio je: Pridruživanju Allaha druga, sibr, ubijanje osobe koju je Allah zabranio ubiti, osim kada za to postoji opravdan razlog, korištenje kamate, bespravno korištenje imetka siročeta, bježanje s bojnog polja

i potvaranje čestitih i nedužnih vjernica.” (El-Buhari, 2008:610-611)

Sa širenjem islama u Bosni i Hercegovini među Bošnjacima se etablirala islamska tankočutnost i senzibilnost prema jetimima. Ulema je toliko pažnje posvećivala siročadi i zabranila bespravno korištenje imetka siročadi da se među Bošnjacima vremenom proširila poslovice: “*Vakufskog i jetimskog mala se čuvati kao žive vatre.*” (Nametak, 1976:12) U nastavku rada ćemo, na osnovu objavljenih izvještaja, predstaviti poziciju siročeta u islamskoj tradiciji Bošnjaka.

Siroče u islamskoj tradiciji Bošnjaka

Na temelju preporuka Spomenutih ajeta i hadisa Bošnjaci su gradili svoj odnos prema siročetu. Uzimanje siročeta u svoj dom i njegovo izdržavanje u narodu se nazivalo *beslema* na osnovu turske riječi *beslema* što znači: izdržavanje, hrana i opskrba (Škaljić, 1966:139) ili *evladluk* u istom značenju.³

Tragajući za dokumentima i izvještajima na osnovu kojih bi se mogla prenijeti slika odnosa Bošnjaka prema siročadi primijetili smo da takvih dokumenta nema mnogo, mada bi ih, ima li se u vidu burna historija Bosne i Hercegovine i mnogobrojnih ratovi u kojima su Bošnjaci učestvovali i ginuli trebalo biti. To bi moglo biti zbunjujuće samo onome ko dovoljno ne poznaje islamsku tradiciju Bošnjaka. Naime, djelujući u skladu s gore navedenim tekstovima iz Kur’ana i hadisa, Bošnjaci su se o siročadi uglavnom brinuli unutar svojih porodica ne praveći mnogo razlike između svog djeteta i siročeta, pogotovo ako je siročće bilo njihovog roda. Takva praksa možda je najljepše opisana u čuvenoj

² U skladu s ovim hadisom list *Behar* objavio je priču o nekom vlastodršcu koji je jedne večeri pozvao svoga slugu i rekao mu da mu donese raznih poslastica. Sluga odmah otrča i donese mu nekoliko različitih sahana (tanjira) hrane i stavi je pred njega. Ovaj je slatko jeo, a onda

se iznenada zamisli, pogleda u slugu, pa mu reče: “Eh moj dragi, da li bi ti nekako mogao učiniti da mi slast od ovih poslastica traje do kijameta.” Sluga ga pogleda, malo se zamisli i reče: “Da, moglo bi to?” Kad ga upita kako, on mu odgovori: “Dozvoli mi da ove sahane odnesem

do siročadi koja boravi kraj džamije, pa ćeš slast od ovog jela osjetiti i na Sudnjem danu.” Vidi: Fehim, (1900-1901) “Trajna slast”, *Behar*, br. 23, 366-367.

³ Vidi: (1944) “Posebna vrsta adopcije po šerijatskom pravu”, *Glasnik IVZ*, br. 11-12, 189.

bošnjačkoj baladi *O Ibrahim-begu*. Dok na smrt osuđenog Ibrahim-bega vode na izvršenje kazne:

*Ibrahim-beg se natrag obzire:
'Ima l' ikoga od roda moga?'
Za njim iđase bratac Alija.
'Alija, brate, pazi mi na djecu,
Kada svoju djecu u mejtef dadneš,
Alija, brate, podaj i moju!
Kad svojoj djeci srežeš haljine,
Alija, brate, sreži i mojoj,
Svojoj crvene, a mojoj mrke,
Nek se poznaju da su sirote!'*⁴

(Navedeno prema: Pašalić, 2002:54)

Ipak, sačuvani objavljeni izvještaji sasvim su dovoljni da ukažu na plemenit odnos Bošnjaka prema siročetu. Najviše siročadi kojoj se trebala posvetiti posebna pažnja nalazilo se u gradovima gdje je postojala i veća mogućnost da nema rodbine koja bi se brinula o njima. U takvim situacijama o boravištu siročadi, njihovoj ishrani i školovanju brinuli su se bogati pojedinci, najčešće državni i vjerski službenici, kroz osnivanje vakufa. Još dok se islam nije bio ni proširio po srednjoj Bosni, Isa-beg Ishaković sagradio je u Sarajevu konačište gdje su se svaki dan mogli hraniti sarajevski sirotani. Isa-beg je ostavio značajnu svotu imetka određivši da se svaki dan kupuje meso koje će se kuhati i, između ostalog, dijeliti siročadi. (Šabanović, 1985:15) U svojoj vakufnami iz 1643. godine Musa-paša u Novoj Kasabi Kurban-bajram naziva "Dan radovanja sirotinjskih srca", a on je, kako bi njihovo radovanje bilo što veće, uvakufio 350 akči i odredio da se za taj novac kupe kurban te da se njihovo meso podijeli sirotinji. (Trako, 1994-95:352) Slično je postupio i Čejvan Čehaja koji je u vakufnami zahtijevao da se svake godine zakolje 10 dobrih ovnova i njihovo meso podijeli sirotinji i siročadi. (Hasandedić, 1983:31)

Kako bi siročadi omogućio da na dozvoljen način dođu do ukusne poslastice Ibrahim, sin Saliha, imam Nezir-agine džamije u Mostaru odredio

je da se s njegovih vinograda koje je uvakufio svake godine donese jedan tovar dobrog grožđa koje će se podijeliti siročadi i sirotinji Nezir-agine mahale. (Hasandedić, 1977:18)

U islamskoj tradiciji Bošnjaka siročete nije smatrano teretom, već bereketom.⁵ Divan primjer brige o siročadi zabilježen je u *Čefilemi* (Knjiga jamaca) iz 1847. godine. Naime, Mehaga, bogati član čuvene porodice Merhemić, imao je običaj da siročadi i siromasima svoj zekat daje u odjeći na kojoj se, kao ukrasni motiv, nalazio zeleni gajtan, pa bi se prilikom oba Bajrama viđalo mnogo sirotinje odjevene u takvo lijepo odijelo i znalo se da je to od Mehage Merhemića. (Sokolović, 1941-42:69)

Vakifi su se posebno brinuli o školovanju siročadi. Mehmed-čauš je 1622. godine sastavio vakufnamu za Tekijsku džamiju u Konjicu u kojoj između ostalog stoji: "*U napravljenoj mektebu kod džamije treba postaviti jednog mualima koji će poučavati siročad za koju je mekteb namijenjen. Kad bude slobodnog vremena, mualim ili mu zamjenik treba da učini jednu dovu za me i mog brata Ibrahim ef, a djeca (siročad) neka govore: 'amin'. Nakon toga svi da prouče po jednu Fatihu.*" (Buturović, 1966:307)

Nisu se, međutim, Bošnjaci samo brinuli o vjerskom obrazovanju siročadi, već su nastojali da im, kroz izučavanje zanata, osiguraju trajna sredstva za život. Hamdija Mulić, poznati pedagog, iz prve polovine XX stoljeća navodi kako je u Sarajevu, Travniku, Mostaru i drugim gradovima širom Bosne i Hercegovine postojao *adet* da trgovci i zanatlije po mektebima traže siročad, a zatim bi ih besplatno uzimali kao svoje šegrtke. Mnogi siročići kada bi postali bogati i sami bi pravili hajrate. Tako je, naprimjer, siročete Čoban Hasan kada je ojačao i postao imućan sagradio Čobaniju džamiju, dok je siročete hadži Ibrahim Briga podigao ćupriju na Miljacki – Latinski most ili nekadašnji Principov most. (Mulić, 1929-30:346)

O imetku siročadi Bošnjaci su posebno vodili računa. Prema jednom *Defteru* sačinjenom u mjesecu redžebu 1226. (21. juli – 20. august 1811.) svoje čifluke (zemljišne posjede) u naselju Mokro ispod Romanije imali su: imam efendija Muzaferr-zade, siročad hadži Ahmeda, siročad Miri-zadea, siročad Hasan-age, Mustafa-aga, i drugi. U *Defteru* se ističe da zemljišni posjedi pripadaju siročadi hadži Ahmeda, Mir-zadea i Hasan-age radi toga da bi se skrenula posebna pažnja kako se njihovoj imovini ni na koji način ne bi nanijela šteta. (Popara, 2016:12)

Okupacijom Bosne i Hercegovine od strane austrougarske 1878. godine dolazi do industrijalizacije gradova što je neminovno vodilo povećanju broja stanovnika i u gradovima pa tako i povećanju broja jetima o kojima je trebalo voditi računa. Odnos Bošnjaka prema siročadi od austrougarske uprave do kraja Drugog svjetskog rata može se promatrati u dvije ravni: individualni doprinos i institucionalno rješavanje pitanja siročadi.

Pojedinačnih primjera brige Bošnjaka prema siročetu iz ovog perioda je mnogo, a navest ćemo dva. Hivzija Hasandedić navodi kako je u Mostaru krajem XIX i početkom XX stoljeća živio hadži Avdaga Belić kojeg su Mostarci zbog njegove brige za siročad prozvali *Sirotinjska majka*. (Hasandedić, 1986:24) Mustafa Mehić u *Glasniku IVZ*-a navodi primjer nekog Hasan-efendije koji je u život opremio dva vrsna omladinca: jednog u osobi svoga sina Ahmeda, a drugog u osobi Saliha, za kog su svi neupućeni smatrali da je Hasan-efendijin sin, a ne siročete koje je od malih nogu ostalo bez roditelja, pa je Hasan-efendija preuzeo brigu o njemu ne pravivši nimalo razlike između njega i sina Ahmeda. (Mehić, 1942:83-84)

Neposredno pred Prvi svjetski rat u Sarajevu se osjećala velika potreba za otvaranjem muslimanskog sirotišta. Tako je u programu rada

⁴ Baladu je pod naslovom *Zadnja želja* izvorno zabilježio Ivan Marunović. Vidi: Marunović, Ivan J. (1906)

Narodne pjesme, po Herceg-Bosni, Zadar, 19.

⁵ Ovu divnu misao pronašao sam u tekstu Hamdije Nesimovića. Vidi: Nesimović,

Hamdija (2005) "Naše bajramsko darivanje jetima i njegovo doživljavanje Bajrama", *Preporod*, br. 2/796, 23.

Muslimanske narodne organizacije (MNO) iz 1910. godine između ostalog navedeno da će MNO raditi na osnivanju sirotišta odnosno odgajališta za zapuštenu siročad koja nemaju roditelja i staratelja. Muslimansko sirotište, ipak, nije osnovala država već je to učinila Vakufska direkcija. Sirotište koje je okupljalo siročad iz cijele Bosne i Hercegovine otvoreno je u petak 17. januara 1913. godine u Čadordžinoj ulici u blizini današnjeg Studentskog centra Islamske zajednice u BiH. (*Islamski glas*, 1913)

Koliko su truda Bošnjaci uložili u osnivanje ove ustanove i koliko im je ono bilo važno dovoljno svjedoči činjenica da je povodom otvaranja sirotišta Musa Ćazim Ćatić, pod pseudonim Sirotoljub u listu *Biser* objavio pjesmu *Islamsko sirotište* u kojoj između ostalog pjeva:

*Gle, sad smo korak svome cilju bliže!
I vakuf nam je počeo, da radi,
Pa zapuštenoj našoj siročadi,
Pod Trebevićem utočište diže,
A to su sjajni ljubavi nam dvori,
S ognjišta čijeg oganj će da gori.*

*I taj će oganj da grije i snaži,
Ozeblu djecu bez majke i babe,
Ah, taj će oganj da krijepi i blaži,
Sve ostavljene, nejake i slabe,
Što bijeda goni gole ih i bose,
Da po sokaku komad kruha prose.*

*I biće oni pravi muslimani,
I biće naša oni moć i snaga,
Sve plemeniti ljudi i valjani,
Čuvari vjere i rodnoga praga.*

(*Sirotoljub*, 1913:147)

Tokom Prvog svjetskog rata broj siročadi je porastao, pa je uslijed nedostatka smještaja, vlast muslimansku siročad slala u mirniju Slavoniju gdje su im pronašli udomitelje. (Fazlagić, 1918:122-123) Nakon rata javila se ideja i bila je pokrenuta aktivnost za izgradnju ženskog sirotišta. Nažalost, ova ideja nikada nije realizirana.

Interesantno je pratiti rasprave koje su se u periodici tog doba vodile oko otvaranja ženskog sirotišta. Naime, jedan od učesnika u raspravi 1932. godine smatra da se dom ne bi trebao nazivati *sirotište* jer sirotinja implicira oskudicu i bijedu, a tu djecu ne bi trebalo pripremati da žive *sirotinjski*. Stoga on predlaže da se umjesto *ženskog sirotišta* koristi naziv *ženski institut*. (*Islamski glas*, 1932:1) Imamo li u vidu da se u današnje vrijeme ovakvi domovi nazivaju *Dom za nezbrinutu djecu* ili *Dom za djecu bez roditeljskog staranja*, uviđamo zapravo koliko su ove ideje bile napredne. Vakufsko sirotište djelovalo je do 1. augusta 1945. godine kada ga je od vakufa oduzela državna vlast.

Osim u Sarajevu *Domovi za siročad* osnivaju se i u drugim gradovima Bosne i Hercegovine. Naprimjer, u malenom Bosanskom Novom koji je 1933. godine imao oko 4500 stanovnika mjesni trgovci, braća Salih i Ibrahim Muftić, kupili su jednu kuću potpuno je uredili i uvakufili za dom za siročad. (Aličić, 1940:116-118)

Posebno teško stanje nastupilo je za vrijeme Drugog svjetskog rata. S izbjeglicama koje su iz istočne Bosne bježale od četničke kame išao je i veliki broj siročadi. Početkom rata u Sarajevu su ove izbjeglice i siročad bili smješteni u kampu na Alipašinom Mostu. Tadašnji naibu-r-reis Safvet Bašić apelirao je na muslimane da se uključe u aktivnosti oko zbrinjavanja siročadi s Alipašinog Mosta. (Bašić, 1942:227-228) U početku njegovo zalaganje nije urodilo plodom. Kasim Hadžić u listu *Osvit* navodi negativan primjer nekog sarajevskog bogataša koji mnogo troši na akšamlučenja, a kada mu je rečeno da uzme ratno siročće i pobrine se o njemu on je rekao: 'Ne isplati se držati ga na ovoj skućici.' (HAK, 1942:5) I Husein Đozo u *Glasniku* također apelira na svijest muslimana da se pobrinu o siročadi.

(Đozo, 1942:209) Interesantno je da su prvi koji su organizirano došli po siročad na Alipašin Most bili predstavnici Islamske zajednice iz Teslića koji su sa sobom povelili 70 djece. Iza njih na Alipašin Most došli su predstavnici Islamske zajednice iz Tešnja koji su prvobitno bili planirali povesti 300 djece. Međutim "...Kada su plemeniti Tešnjaci vidjeli u kakovom se teškom stanju nalaze sve izbjeglice, a osobito sitna djeca, srce im se još više razmekšalo, pa su svoju odluku promijenili i umjesto 300 odlučili su povesti 400 djece. Kasnije su prihvatili još tridesetero, te su tako u svemu povelili sa sobom 430 siročadi." (*Osvit*, 1942, 28:5)

Njihov primjer slijedili su dobrojski Bošnjaci koji su s Alipašinog Mosta odveli 250 siročadi, itd. (*Osvit*, 1942, 30:5)

U Sarajevu, pak, posebnu brigu o siročadi tokom Drugog svjetskog rata vidjelo je dobrotvorno društveno "Merhamet" koje je 07. marta 1943. godine donijelo zaključak da se pristupi otvaranju dječijeg obdaništa (nahodišta) gdje će se siročad smjestiti da ne bi, kako stoji: "...skapavala od gladi i podpuno propala." Ulema medžlis dozvolio je otvaranje ovog nahodišta u mektebu na Bistriku. (Mehmedović, 1991:20)

Kao i tokom Prvog svjetskog rata i za vrijeme Drugog veliki broj muslimanske siročadi poslan je u Slavoniju i druge krajeve tada mirnije Hrvatske. No, izgleda da su se svećenici koji su za ljubav Božiju brinuli o toj siročadi u Nezavisnoj državi Hrvatskoj osjećali prilično zaštićeno pa su se pojavili slučajevi pokušaja pokrštavanja muslimanske siročadi. (Mehmedović, 1991:20) Čim je Ulema medžlis u Sarajevu saznao za to reagovao je šaljući vjeroučitelje u domove u kojima su bila muslimanska siročad kako bi ih podučavali islamu.⁶ Pored bošnjačkih institucija koje su preuzimale brigu za ratnu siročad, veliki broj pojedinaca također

⁶ Vjeroučiteljica iz jednog od takvih domova opisujući stanje djece između ostalog piše: "Kad smo im prvi put unišli ukazao nam se vrlo dirljivo prizor. Male ošišane djevojčice, u kratkim haljinicama i cipelama bez čarapa, uprle

su u nas svoje nevine očice i počele nas grliti. Ne znam kad me je šta tako dirnulo kao ovaj prizor, te sam se jedva suzdržala od plača. Zaista je da čovjek proploče nad sudbinom ove jadne siročadi, koja su ostala bez svojih roditelja i

svojih krovova, a da nisu ni svjesni svoje velike tragedije. Tu ima djece u dobi od 6 mjeseci. Jedno tako malo dijete, vele, našli su gdje doji majku, a ona ubijena i mrtva." Navedeno prema: Uredništvo (1942:1-2)

je u svoje domove uzeo jedno ili više djece bez roditelja. Budući da ovakvu vrstu dobročinstva Bošnjaci ne vole isticati, nadajući se zbog toga još većoj nagradi kod Boga, malo je zabilježeni podataka o tome. Neke informacije o tome pronašli smo u nekrolozima objavljenim u islamskoj periodici što znači da se o dobročinstvu udomitelja siročadi javno govorilo tek nakon njihove smrti. Tako je jedan od članova organizacionog odbora za zbrinjavanje siročadi u Brčkom, čuveni brčanski ljekar dr. Abdullah Bukvica, uzeo dvije sirote djevojčice koje je odškolovao i pripremio za život. (Dobrača, 1970:61-62) U Mostaru je 1959. godine umro hafiz Salih Puzić, dugogodišnji imam

Karadžoz-begove džamije, iza kojeg su ostali supruga Hadžira-hanuma, sin Mustafa, četvero unučadi i dvije ratne siročadi. (Serdarević, 1960:272)

Umjesto zaključka

Primjera brige Bošnjaka o siročadi bilo bi mnogo više ako bi smo se upustili u nabranjanje staranja o siročadi za vrijeme i nakon agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992-1995. No i ovo što smo spomenuli sasvim je dovoljno da pokaže kako su se Bošnjaci plemenito odnosili prema nezaštićenju sirotoj djeci.

Na kraju kažimo nešto o jedno sasvim drugačijem aspektu siročeta

koji se također može pronaći u bošnjačkoj islamskoj periodici. Hazreti Alija, r.a., u jednoj izreci kaže: "Nije siroče onaj čiji su roditelji umrli, nego je istinsko siroče onaj ko je siroče u obrazovanju i lijepom vladanju." (Bešlić, 1954:12) Nedostatak znanja i morala od osobe čine siroče svejedno imala ta osoba roditelje ili ne. Svjestan ove duboke istine rahmetli Safvet-beg Bašagić je još davne 1905. godine pjevao:

*Djeca bez škola – siročad gola,
A narod bez djece obrazovane,
Narod je koji budućnosti nema
Kom se više glave kobni udes sprema
Da ga utamani.*

(Hodžić, 1960:173)

Literatura

- (1942), "500 muslimanske siročadi našlo je svoje roditelje", *Osvit*, br. 28, 5.
- (1942) "Akcija za pomoć muhadžirima u Brčkom", *Osvit*, br. 30, 4.
- Aličić, Ahmed, (1940) "Dom siročadi u Bosanskom Novom", *Glasnik IVZ*, br. 3, 116-118.
- Bešlić, Zufer, (1954) "Nešto o lijepom vladanju", *Glasnik VIS*, br. 1-3, 12.
- (1942) "Dobojski muslimani prihvaćaju 250 siročadi", *Osvit*, br. 30, 5.
- Dobrača, Ramiz, (1970) "Merhum Abdullah-beg Bukvica", *Glasnik VIS*, br. 1-2, 61-62.
- Dozo, Husein (1942) "Skrb o siročadi (jetimima)", *Glasnik IVZ*, br. god 9, br. 8, 209.
- Ebu Isa et-Tirmizi (2005) *Tirmizijina zbirka hadisa*, prijevod i komentar prof. Mahmut Karalić, Elči Ibrahim-pašina medresa, Travnik.
- Ed-Dunja, Abdullah Muhammed Ubejdullah el-Bagdadi i Et-Taberani, Sulejman ibn Ahmed ibn Ejjub (1989) *Mekarim el-Ahlak*, Dar el-kutub el-'ilmijje, Bejrut.
- El-Buhari, Muhammed b. Ismail (2008) *Sabihu-l-Buhari Buharijeva zbirka hadisa*, s arapskog preveli Hasan Škapur..., Visoki saudijski komitet za pomoć Bosni i Hercegovini, Sarajevo.
- El-Makdisi, Dijauddin Muhammed ibn Abdulvahid (1987) *Kitab Fada'il el-a'mal*, Muessese er-risale, Bejrut.
- Et-Tusteri, Sehl ibn Abdullah (2016) *Tefsiru l-Kur'ani l-Azim*, Fojnica.
- Fazlagić, Hajdar, (1918) "Briga za nejačad", *Biser*, br. 7-8, 122-123.
- Fehim, (1900-1901) "Trajna slast", *Behar*, br. 23, 366-367.
- Haifullah, Muhammed Ahmed, (1977) "Muhammed i protivničke snage", *Preporod*, br. 6 (157), 5.
- HAK, (1942) "Pomožimo našu siročad", *Osvit*, br. 25, 5.
- Hasandedić, Hivzija, (1977) "Vakufnama evladijet vakufa Ibrahim efendije, sina hadži Salih efendijina, imama Neziragine džamije u Mostaru", *Preporod*, br. 7 (158), 18.
- Hasandedić, Hivzija, (1983) "Mostarski vakufi i vakifi", *Anali GHB*, knj. 9-10, 31.
- Hasandedić, Hivzija (1986) "Dobrotvori Mostara", *Islamska misao*, br. 93, 24.
- Hodžić, Derviš, (1960) "Nekoliko napomena o odgoju djece", *Glasnik VIS*, br. 4-6, 173.
- Ibn Kesir (2002) *Tefsir – skraćeno izdanje*, Visoki saudijski komitet za pomoć BiH, Sarajevo.
- (1932) "Jedna ideja", *Islamski glas*, br. 10, 1.
- Korkut, Besim (1998) *Kur'an s prevodom*, Medina Munevvera.
- Marunović, Ivan J (1906) *Narodne pjesme, po Herceg-Bosni*, Zadar.
- Mehmedović, Ahmed, (1991) "Djeca iz marvenih vagona", *Muallim*, br. 13-14, 20.
- Mehić, Mustafa (1942) "Odnos islama i evropske kulture u očima mnogih naših 'liberalaca'", *Glasnik IVZ*, br. 3, 83-84.
- Mulić, Hamdija (1929-39) "Uzgoj i zaštita podmladka", *Novi Behar*, br. 22, 346.
- (1913) "Muslimansko sirotište", *Sarajevski list*, br. 11, 2.
- Nametak, Alija (1976) "Vakufskog i jetimskog mala se čuvati kao žive vatre", *Preporod*, br. 21, 12.
- Pašalić, Muho (2002) Balade Bošnjaka – 60 najljepših balada Bosne i Hercegovine, Kopenhagen. Online adresa: <http://www.bosnafolk.com/pdf/bal.pdf> (Dostupno, 8.7.2018)
- Popara, Haso (2016) "Džamije i vakufi u džematu Mokro pod Romanijom", *Anali GHB*, knj. 37, fusnota 26, 12.
- (1944) "Posebna vrsta adopcije po šerijatskom pravu", *Glasnik IVZ*, br. 11-12, 189.
- Serdarević, Smail, (1960) "Merhum hafiz Salih ef. Puzić", *Glasnik VIS*, br. 4-6, 272.
- Sokolović, Osman (1941-42) "Djelomičan popis trgovaca-muslimana iz Bosne i Hercegovine pod kraj turske uprave", *Novi Behar*, god. XV, br. 26, str. 69.
- Sirotoľjub, (1913) "Islamsko sirotište", *Biser*, br. 8, 147.
- Šabanović, H. (1985). Vakufnama Isa-bega, sina pokojnog Ishak-bega, iz 1462., u: *Vakufname iz Bosne i Hercegovine (XV i XVI vijek)*, Sarajevo, OI, str. 9-26.
- Škaljić, Abdulah (1966) *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo.
- Uredništvo (1942) "Skrb Nezavisne države Hrvatske za muslimansku siročad", *Glasnik IVZ*, br. 1, 19-20.

الموجز

اليتيم في تراث البشائقة الإسلامي

ألفير دورانوفيتش

يناقش الكاتب في هذا البحث مكانة اليتيم في تراث البشائقة الإسلامي. يستند البشائقة في تحديد علاقتهم باليتيم إلى القرآن الكريم والسنة النبوية الشريفة. لذا فإن الكاتب يستهل بحثه بالآيات القرآنية والأحاديث النبوية التي تتحدث عن مكانة اليتيم في الإسلام، والتي ترد فيها المفردات الأساسية التي توضح موقف الإسلام من اليتيم، وهي: الإنسانية، والرحمة، والرعاية، والعدل. وفي الجزء الرئيس من البحث يقتبس أمثلة من الدوريات الإسلامية الصادرة في البوسنة والهرسك مشيراً بها إلى موقف البشائقة من اليتيم، والذي نادراً ما يخرج عن الأطر الإسلامية. لتوفير نظرة شاملة للموضوع تم في البحث عرض الأمثلة حسب ترتيبها الزمني.

الكلمات الرئيسية: اليتيم، الإسلام، تراث البشائقة الإسلامي، دور رعاية الأيتام عند المسلمين.

Summary

ORPHAN (YETEEM) IN THE ISLAMIC TRADITION OF BOSNIAKS

Elvir Duranović

In this article the author discusses the issue in relation to the orphans in the Islamic tradition of Bosniaks. Bosniaks relation towards this category was constructed on the basis of the Qur'an and the Sunnah of the Messenger (p.b.u.h). Thus, in the first part of the article the author quotes from the ayas of the Qur'an and from the Hadith with reference to the position of orphans in Islam. Key words that can be summarised from these quotations portray a very clear picture of the attitude that Islam has towards orphans: humanity, compassion, protection and justice. In the main part of the article, the author relates through examples published in Islamic periodicals in Bosnia and Herzegovina about relation of Bosniaks towards orphans. This shows, with the exception of the few very rare cases, that the attitude of Bosniaks towards orphans has remained within the framework of the Islamic teaching. The examples given in the article are listed in chronological order.

Key words: yeteem, orphan, the Islamic tradition of Bosniaks, Muslim orphanage